EDİB BEY VE MECMÛ'Â-İ EŞ'ÂR

Edib Bey and Mecmû'a-i Eş'âr

Gülay DURMAZ[1], Şükrü BAŞTÜRK[2]

ÖZET

19. yüzyıl, artık değişmeye başlayan zihniyetin ve dağılma sürecine giren Osmanlı Devletinin her alandaki yenileşme hareketlerinin yaşandığı bir dönemdir. Siyasî, askerî ve ekonomik yönden güçsüz bir duruma düşen Osmanlı devletinin amacı değişen dünya düzenine ayak uydurma gayretidir.

Altı yüzyıl süren saltanatını sürdüren Klasik Türk şiiri, bu yüzyılda artık son demlerini yaşamaktadır. Klasik Türk şiiri, yeninin karşısında direnmeye çalışmıştır. Toplumun diğer alanlarında görülen değişimler daha belirgin olarak kendini hissettirirken edebiyat alanındaki değişimin hızı, aynı oranda olmadığı görülmüştür. Şiirde değişimin çoğu kez sadece muhtevada olması bunun bir göstergesidir. Osman Nuri Bey'in oğlu olarak 1858 senesinde Yozgat'ta doğan Edib Bey de bu dönemde yaşamış bir devlet adamı ve şairdir.

19. yüzyılın ikinci yarısında doğan Edib Bey, tahsilini tamamladıktan sonra çeşitli devlet memurluklarında bulunmuştur. Yozgat mebusluğu yapmış ve Yozgat isyanından dolayı Kayseri'de ikamete mecbur edilmiş, orada vefat etmiştir. Edib Bey'in tek eseri "Mecmûâ-i Eş'âr"dır. Edib Bey, "İçindeki her parça, hayatıma dair birer hatıra taşımaktadır." diyerek eserin yok olup gitmesine gönlünün razı olmadığını belirtmiş ve bu yüzden bastırılmasını arzu ettiğini söylemiştir. Mecmû'â-i Eş'âr, Millet Kütüphanesi A.E. Manzum 795'te kayıtlıdır. Esrin başında 1327 (1909) Matbaa-i Ebuzziya da basıldığı ve nâzımının da Abdülcebbarzâde Edib olduğu belirtilmiştir. 47 sayfadan oluşan eserde muhtelif manzumeler bulunmaktadır. Bunlar: Terkib-i bend, tevhid, münacat, na't, tahmis, hasbihal, şarkı, kıta, müfred, tarih, kitabe, gazel ve kasidedir. Gazel sayısı 11'dir. Kaside sayısı 4'tür. Kasidelerin üçü Reşid Âkif Paşa'ya yazılmıştır. Kaside-i İnkılabiye ise dördüncü kasidedir. 19. yüzyılda yaygınlaşan bir özellik olarak görülen terkib-i bend ve müşterek gazel ve şarkı yazma isteği "Mecmû'â-i Eş'âr"da da görülmektedir. Eser, on bir beyitli beş bentli bir terkib-i bend ile başlamaktadır. Ortak şiir yazma geleneğine örnek oluşturan Edib Bey ve Memduh Bey'e ait on dört beyitlik bir gazel, iki şarkı ve üç tarih kıtası dönemin şekil özelliklerini aksettirmektedir. Naci'ye ve Fennî'ye yazılmış nazirelerden Naci'ye yazılanın başında "Nâcî Merhûmun Lâl Olursun Söylesem Bir Fıkra Sîneden Matlalı Gazeline Nazîre" başlığı bulunmaktadır. 1899-1906 tarihleri arasında yazılan üç tarihten biri Üsküp'teki bir caminin tamiri için ikincisi, bir dostun oğlunun doğumu için üçüncüsü, Kul Ağası Osman Efendi merhumun çeşmesi için yazılmıştır. Eserde yer alan tek kitabe, Binbaşı Osman Efendi merhumun mezar taşı içindir.

Edib Bey, Reşid Âkif Paşa'ya yazdığı kasidelerinde, kendi durumunu ifadeye çalışmış ve ondan yardım dilemiştir. Doğru insanların hak ettikleri yere gelemediklerinden yakınan Edib Bey, kötü niyetlilerin daha yüce mevkilere ulaştığını, kendisinin istediği mevkiye gelemeyişinden duyduğu üzüntüyü dile getirip yaşadığı dönemden şikâyet etmektedir. Edib Bey, isteklerini sürekli tekrarladığının farkında olduğunu ancak hakkını alabilmek için sesini bu şekilde duyurabileceğini düşündüğünü belirtmektedir. Sadece Âkif Paşa'ya yazdığı kasidelerde değil diğer nazım biçimlerinde de benzer düşüncelere yer veren Edib Bey, fazilet ve kemal sahibi insanlarla, cahillerin aynı değerde sayılmasının haksızlık olduğunu ancak feleğin onları üst mevkilere geçirmesini bir türlü içine sindiremediğini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra

1. Asosc. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mail: cavdurel@yahoo.com.
2. Asosc. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Mail: basturk@uludag.edu.tr

eserde âşıkane ifadelere de rastlamak mümkündür. Şiirlerinde genel olarak günlük konuşma dilinden örnekler de kullanan Edib Bey, atasözlerinden de yararlanmaya çalışmıştır.

Bu makalenin konusunu, 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Edib Bey'in hayatı ve eseri oluşturmaktadır. Edib Bey'in hayatı incelenirken hem tezkirelerden hem de kendi şiirlerinden yararlanılmıştır. Eser tanıtılırken eserdeki nazım biçimleri, dil ve üslubu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Edib Bey, 19. yüzyıl, Klasik şiir, Mecmû'â-i Eş'âr.

ABSTRACT

The 19th century witnessed renewal movements in every field in the Ottoman state that was experiencing a disintegration process due to the changing mentality. The aim of the Ottoman state, weakened in political, military and economic terms, was to adapt to the changing world order.

Classical Turkish poetry that reigned for six centuries, was headed for the last roundup. Classical Turkish poetry tried to resist the new. While the changes observed in other areas of society were more pronounced, the rate of change in literature was not the same. The fact that the change in poetry was often observed only in content was an indication of this fact. Edib Bey, who was born in Yozgat in 1858 as the son of Osman Nuri Bey, was a statesman and poet of the period.

Born in the second half of the 19th century, Edib Bey held various civil offices after graduation. He served as Yozgat deputy and was forced to reside in Kayseri due to Yozgat rebellion and died there. His solitary work is titled "The Book of Poetry" (Mecmûâ-i Eş'âr). Edib Bey said that every piece in it held a memory from his life and he did not want it to be lost; thus, he wanted it to be published. The Book of Poetry is registered in National Library A-E verse no: 795. In the book, it was mentioned that it was printed in 1327 (1909) by Ebuzziya Printing House and the author was Abdülcebbarzâde Edib. The work was 47 pages long and included various poems. These included poems in terkib-i bend (long poems constructed with cantos), tevhid (poems on oneness of Allah), münacat (appeal), naat (on Prophet), tahmis (quintuplets), hasbihal (dialogue), şarkı (lyric), kıt'a (quatrain), müfred (single verse), tarih (historical), kitabe (inscription), gazel (ode), and kaside (eulogy) forms. The number of odes was 11. The number of eulogies was 4. Three of the eulogies were written for Reşid Âkif Pasha. Kaside-i İnkılâbiye (Euology to the Revolution) was the fourth eulogy. Cantos and collective odes and lyrics, common in the 19th century, could be observed in the Book of Poetry as well. The book begins with a terkib-i bend that included eleven couplets and five cantos. An ode that included 14 couplets authored by Edib Bey and Memduh Bey, an example of collective poetry, two lyrics and three historical quatrains reflected the formal trends of the period. One of the references (nazire) written about the works of Naci and Fennî was titled "Nâcî Merhûmun Lâl Olursun Söylesem Bir Fıkra Sîneden Matlalı Gazeline Nazîre." One of the three historical poems written between 1899-1906 was about the repairs of a mosque in Skopje, the second about the birth of the son of a friend, and the third about the fountain by the late Kul Agha Osman Efendi. The only inscription in the book was about the tombstone of the late Major Osman Efendi.

Edib Bey attempted to express his own situation and asked for help in the eulogies written to Reşid Âkif Pasha. Complaining that the rightful people could not get what they deserve, Edib Bey criticized the period where malicious people were appointed to higher offices and expressed his regret that he was not appointed to the office he desired. Edib Bey stated that he was aware of the fact that he constantly repeated his desires but he thought that he could make his voice heard in order to get what he deserved via the poems. Edib Bey, who expressed similar considerations not only in the eulogies he wrote to Âkif Pasha but also in other forms of verse, stated that it was unfair to consider the virtuous and refined people and ignorant ones the same, and he could never accept the fact that fate let the ignorant ones to achieve higher offices. Furthermore, it is possible to observe affectionate expressions in the work. Edib Bey, who also utilized examples of daily language in his poems, also used proverbs.

The present article included the life and work of Edib Bey who lived in the second half of the 19th century. During the review of Edib Bey's life, both biographies and his own poems were utilized. The

verse forms, language and style of his work were also addressed.

Keywords: Edib Bey, 19th century, classical poetry, Mecmû'â-i Eş'âr.

GIRIŞ

19. yüzyıl, Klasik şiirin son demlerini yaşadığı, bir geleneğin bitişinin habercisi olduğu bir dönemdir. Bu dönemde divan şiirinde yaşanan değişim, sadece 19. yüzyıl ile sınırlı değildir. Aslında 17. yüzyılda adımları atılmaya başlanan değişim, 18. yüzyıldan itibaren belirginleşmiş ve 19. yüzyılın ilk yarısında da 18. yüzyılın devamı niteliğinde gelişmiştir (Tuğcu, 2013: 71). Horata, bu dönemi yeni bir hamle yapacak güçten mahrum kalan ve kendi içinde isimler yetiştiremeyen klasik edebiyatın "Klasik Sonrası Dönemi" olarak nitelemektedir (2009: 260).

Şeyh Galip, 18. yüzyılda şiire yeni soluk getirmiştir. Ancak Şeyh Galip'ten sonra klasik edebiyat için Tanpınar şöyle söylemektedir: "Sanki bütün pınarlar kurumuş ve insan çırılçıplaktır ve sanki insanın yerine aruz vezninin bizzat kendisi ortada dolaşıyor, halk ağzından ve hayattan topladığı ifadeler üzerine tek başına küçük, manasız oyunları yapıyor." (1988: 77). Şairler, eski ustaları tekrardan başka bir şey yapamayınca yapmacıklık, yavanlık ve bayağılık kaçınılmaz olmuş, hatta yeninin karşısında gittikçe güç kaybeden eski edebiyat, kendi geleneği içerisinde dahi değerini koruyamaz duruma gelmiştir. 19. yüzyılda da mahallî tarz, etkisini göstermeye devam etmiş ancak Nedim'de görülen zarafete yaklaşılamamıştır. Kullanılan dil, zarif İstanbul Türkçesi yerine kaba köylü ağzının kullanılması dikkat çekmiştir. Tasavvuf, bu dönemde şairlerin beslendiği önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Sebk-i Hindi ise geçen döneme göre çok da rağbet görmemiştir. Özellikle Encümen-i Şuarâ şairleri bu üslubu tercih etmişlerdir (Şentürk, Kartal, 2013: 566).

19. yüzyıl boyunca en çok direnen tür, şiir olmuştur. Muhteva dışında yeni ile eski arasında önemli bir fark olmaması hatta yeni şiirin önde gelen isimlerinin eski şiirle büyümesi şiir alanındaki gelişmelerin hızlı olmamasının nedenlerinden sayılabilir. Bu dönemde yazılan divanlardaki hem kasidelerin sayısı hem de sanat değeri taşıyan gazellerin sayısı azalmıştır. Buna karşın tarih kıtalarının sayısı artmıştır. Terkib-i bendler ve şarkılar da çok ilgi gören nazım biçimleri olmuştur. Ayrıca müşterek gazel söyleme biçimi yaygınlaşmıştır (Ünver, 1988: 132-137).

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Edip Bey'in "Mecmû'â-i Eş'âr isimli eseri bulunmaktadır. Eser 1 terkib-i bendle başlamaktadır. Daha sonra sırasıyla 1 tevhid, 3 münacat,1 na't, 1 tahmis, 11 gazel, 2 hasbihal, 2 şarkı 3 kıta, 15 müfred, 3 tarih, 1 kitâbe, 4 kasideden oluşmaktadır. Bu makale, üç bölüme ayrılmaktadır. Birinci Bölüm, Edib Bey'in hayatını ikinci bölüm eserini incelemektedir. İkinci Bölüm, Mecmû'a-i Eş'âr'daki Şekil ve Muhteva Özellikleri ile Mecmû'â-i Eş'âr'da Vezin, Kafiye Redif olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Mecmû'a-i Eş'âr'daki Şekil ve Muhteva Özellikleri, Gazel, Kaside ve Diğer Nazım Biçimleri olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Son ve üçüncü bölüm ise Mecmû'â-i Eş'âr'da Dil ve Üslup Özellikleri üzerindedir.

Söz konusu bölümlerin incelenmesi sırasında örnek beyitler kullanılmıştır. Beyitlerin yanında nazım biçiminin adı numarası ile birlikte eserde kaçıncı sayfada bulunduğunu gösteren sayfa numarası bulunmaktadır. Köşeli parantez, metindeki eksikliği gidermek için kullanılmıştır.

1. Edib Bey'in Hayatı

Çapanoğullarından Mustafa Edip Bey, 1858 senesinde Akdağ madeni kaymakamlarından emekli Osman Nuri Bey'in oğlu olarak Yozgat'ta doğmuştur. Yozgat ibtidai ve Rüşdi mekteplerinde okuyan Edip Bey tahsilini Demirli medresesinde tamamlamıştır. Tahrirat kalemine devamla evrak memurluğunda ve muhasebe baş kitabetinde, Akdağ Madeni ve Sungurlu kazaları mal müdürlüklerinde, çeşitli kaza kaymakamlıklarında, Dersim, Çorum, Yozgat Mutasarrıflıkları Vekâletinde, Nablus ve İçel mutasarrıflıklarında bulunan Edip Bey, bulunduğu yerlerde yararlı işler yapmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile Yozgat mebusu seçilmiş ve 1920 senesinde Yozgat isyanı sebebi ile Kayseri'de ikamet etmeye mecbur edilmiştir. 1925 senesinde orada vefat etmiştir. Eseri "Mecmû'â-i Eş'âr" ismiyle basılmıştır (İnal, 1969: 274) (Abdülkadiroğlu, Özkan, 1994: 53).

Edib Bey, Dersim vekâletinde bulunduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

Dersimin şûriş-i hâlinde vekîl olmuş idim
Çalışıp eyledim erbâb-ı şikâ-yı tedmîr

K.1/26-s.35

Edib Bey, yazmış olduğu şiirlerinde, dönemin-den şikâyet etmekte ve hâlini nasıl anlatacağını bilememekten yakınmaktadır. Doğru ve yanlışı ayırt edenin bulunmadığından dolayı kendisinin artık mecali kalmadığını ve doğruluk yolunda bulunmaktan yorulduğunu ifade etmektedir:

Sakîm ü müstakîmi fark eden yok
Nasıl anladayım bilmem ki hâlim
Yoruldum togruluk yolunda artık
Tükendi kalmadı gayrı mecâlim
Kıta/2 -s. 27

Riyadan, yalandan arınmış bir söz bulmanın zorluğundan bahseden Edib Bey, zalimlerin Allah'tan da korkmadıklarına işaret etmektedir:

Nedir bir birine nâsda mezâlim
Ki havf etmez mi Hakdan hîç zâlim
Denilmez oldu şimdi togru bir söz
Riyâdan kizbden 'ârî vü sâlim
Kıta/3- s.27

İyilik sahiplerinin yaptığı iyiliği duyurmalarının doğru olmadığını, kibir ve gururdan sakınmak gerektiğini, mütevazı olmanın önemini Edib Bey şu şekilde ifade etmektedir:

Bî- 'avaz olmalı eltâf u kerem
Kalmamış öylece erbâb-ı himem
Müfred/1-s.28

Kibr ü nahvetden amân eyle hazer
Mütevâzı ' olanı Hak da sever
Müfred/2-s.28

Reşid Âkif Paşa için yazdığı üç kasidede Edib Bey hâlini ifadeye çalışmış ondan yardım dilemiştir:

Bilirim çokları sâyende tereffu ' etdi
Çok mudur bendeni de eylemiş olsan tesvîr
K.1/18-s.34

Kendisinin ve ailesinin de önemli devlet hizmetlerinde bulunduğundan bahsetmektedir:

Sâdıkâne hıdemât 'arz ederek devletde
Ceddimizden dahi geçmişdi nice mîr ü vezîr
K.1/21-s.35

Çok zamândan beri bu millete etdim hıdmet
Eyleyüp sâ 'id-i ikdâmı tamâmen teşmîr
K.1/25-s.35

Her mevkide daima iffet ve namus ile çalıştığından, emniyet ve asayişi sağlamak için uğraştığını şu şekilde belirtmektedir:

Dâ'imâ iffet ü nâmûs ile her mevki 'de
Emn ü âsâyişi son mertebe etdim takrîr
K.1/28-s.35

Kendisi gibi ya da kendisinden daha düşük seviyede olanların mevkilerinin yükselmesine rağmen kendisinin unutulduğundan bahsedip felekten şikâyet eden Edib Bey, Ankara valisine dahi çıktığını ama bir netice alamadığından yakınmaktadır:

Çıkdı bâlâya kadar bendenizin emsâli
Kalmışım kûşe-i nisyânda be-hükm-i takdîr
K.1/34-s.36

Geçdi mâ-dûnum olanlar dahi benden ileri
Baht-ı vârûn beni eyledi böyle tev 'îr
K.1/35-s.36

Vâli-i Ankara 'arz etmiş idi taltîfim
Eyleyip gayret-i masrûfamı gâyet takdîr
K.1/36-s.36

İntizârında idim nice zamândır ama
Çıkmadı bir semere etmedi hayfâ te'sîr
K.1/37-s.36

Reşid Âkif Paşa'ya yazdığı ikinci kasidede de benzer ifadelerle durumundan bahseden Edib Bey, kendisinin yüksek mevki ve makamlara gelememesinin nedeni olarak kıskanç ve alçak kişileri suçlamaktadır:

Çekdigim her ne ise hâsid-i bed-tıynetden
Mâni '-i feyz oluyor bendeki bir şahs-ı le'îm
K.2/34-s.40

Edib Bey, Paşa'nın önceden verdiği ve yerine getirmediği bir vaadini hatırlatmaktadır:

Var idi çâkerine va 'd-i celîlin evvel
Nâmeni nüsha gibi saklıyorum bâ-ta 'zîm
K.2/38-s.41

Hakikat ehline göre dünya nimetlerine duyulan arzu sadece bir efsanedir. Öyleyse akıllı olmak ve bu isteklere çok da gönüllü olmamak gerekir:

Olma dil-dâde-i âmâl-i cihân 'âkıl isen
Nazar-ı ehl-i hakîkatde bütün efsâne

G.5/5-s.19

2. Eseri: Mecmû'a-i Eş'âr

Edib Bey'in bilinen tek eseri "Mecmû'â-i Eş'âr"dır. Mecmû'â-i Eş'âr 1328 de Matba-i Ebuzziya'da basılmıştır. Millet Kütüphanesi A.E. Manzum 795'te kayıtlıdır. Ali Emiri 1341 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. 47 sayfadan oluşan bu eserde, muhtelif manzumeler vardır. 1 terkib-i bend, 1 tevhid, 3 münacat, 1 na't, Emin Hilmi gazeline 1 tahmis, 11 gazel, 2 hasbihal, 2 şarkı, 3 kıta, 15 müfred, 1899-1906 yılları arasında yazılmış 3 tarih, 1 kitabe, 4 kasideden ibarettir.

Edib Bey, eserini yazma nedenini şöyle açıklamaktadır:

"Her ne kadar nefsü'l emrde bir güne kıymet-i edebiyyeyi hâ'iz değil ise de münderecâtının her parças[1] hayât güzeştemin birer hâtıra-i târîhiyyesi demek olan şu nâçiz eserin evrâk-ı perîşân üzerinde kalmasına zâyi ' olmasına gönül râzı olmadığından cem ' ü telfîkıyle tab ' u temsîlini ârzû eyledim."

2.1. Mecmû'a-i Eş'âr'daki Şekil ve Muhteva Özellikleri

2.1.1.Gazel

Eserde toplam gazel sayısı 11'dir. İlk gazelin ardından Emin Hilmi Bey'in gazeline yazılmış bir tahmis bulunmaktadır. Emin Hilmi Bey (1831-1884) İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Trabzon mebusudur. Şair ve yazar olan Emin Hilmi Efendi aynı zamanda edebiyat tarihçisi Nihad Sami Banarlı'nın dedesidir. Orta seviyede bir şairdir (Uzun, 1995:115-116). Tahmis 6 bendden oluşmaktadır. Abdülhalim Memduh Beyle yazılmış 14 beyitlik müşterek bir gazel vardır. Servet-i Fünûn'a zemin hazırlayan ara dönem ediplerden sayılan Abdülhalim Memduh Bey 1866-1905 tarihleri arasında yaşamıştır (Aygün, 2004: 85). Bu gazel, İsmail Hakkı Aksoyak tarafından hazırlanan "Müşterek Şiirler Divanı"nda da yer almaktadır.(Aksoyak, 2017: 105) 3 Nazireden birini Fennî'ye diğerini Naci'ye yazdığı anlaşılan Edib, Naci'ye yazdığı nazirenin başına "Nâcî Merhûmun Lâl Olursun Söylesem Bir Fıkra Sîneden Matlalı Gazeline Nazîre" başlığını koymuştur. Sekizinci gazelde redd-i matla bulunmaktadır. Dördüncü gazel, nâ-tamam gazeldir. Gazellerin beyit sayıları şöyledir: 1. Gazel: 5 beyit, 2. Gazel:14 beyit, 3. Gazel:7 beyit, 4. Gazel: 4 beyit, 5. Gazel 7 beyit, 6. Gazel:5 beyit, 7. Gazel: 7 beyit, 8. Gazel: 6 beyit, 9. Gazel: 7 beyit, 10. Gazel: 5 beyit, 11. Gazel: 5 beyit.

Edib Bey ile Abdülhalim Memduh Bey'in müşterek gazelinin ilk iki beyti şöyledir:

Memdûh :
Tâli ' o rütbe etdi ki cevr ü cefâ bana
Edîb:
Bir dem müyesser olmadı ġamdan rehâ bana
E : Devrân o denli mest-i mey-i ye's etdi kim
M: Hiss eylemem gelirse de şevk u safâ bana

Gazel örneği:

Eyledi şîve-i hüsnün beni hayrân güzelim
Pîş-i çeşmimde hayâlin döner el'ân güzelim
G.4/1-s.18

O kadar sevdi ki gönlüm seni vâkıf olsan
Her zamân eyler idin lâyık-ı ihsân güzelim
G.4/2-s.18

Lutf edip bir daha teşrîf ile şâd eyle beni
Dil o günden beri hicrân ile nâlân güzelim
G.4/3-s.18

Bezm-i vaslında Edîb nagme-fezâ oldukça
Olasın şevk-i dem-â-dem ile handân gü
zelim G.4/4-s.18

2.1.2.Kaside

Eserin sonunda yer alan kasidelerin sayısı 4'tür. İlk üçü Reşid Âkif Paşa için yazılmıştır. Dördüncüsü, Kaside-i İnkılabiye başlığı ile eserin sonunda bulunmaktadır. 1. Kaside: 40 beyit, 2. Kaside: 41 beyit, 3. Kaside 47 beyit, 4. Kaside: 15 beyittir. İnal, Reşid Âkif Paşaya yazdığı kasideler de hem kendi hâlini anlatarak Paşa'dan yardım dilemiş hem de Batı edebiyatı ve şairleri hakkında da yorumlar yapmıştır.

2.1.3 Diğer Nazım Biçimleri

Eserde yer alış sırasına göre; 11 beyitli 5 bendli bir terkib-i bend, üç münacat vardır. Münacatların ikisi birer beyit, üçüncüsü 5 beyittir. Ergün, üçüncü münacatı belirtmez (1936: 1215). İki beyitli bir na't bulunmaktadır. Sekiz ve yedi beyitten oluşan iki hasbihal, iki şarkı ve üç kıta, on beş müfredat, üç tarih ve bir kitabet ile şekillenen eserde, değişik nazım biçimlerinin kullanıldığı görülmektedir.

1899-1906 tarihleri arasında yazılan üç tarihten biri Üsküp'teki bir caminin tamiri için yazılmıştır. İkincisi, bir dostun oğlunun doğumu için üçüncüsü, Kul Ağası Osman Efendi merhumun çeşmesi için yazılmıştır. Eserde yer alan tek kitabe, Binbaşı Osman Efendi merhumun mezar taşı içindir.

Kıta örneği:
Reng-i ruhsârına gül derse rakîb aldanma
Âb-rû dökmesine pâyıña aslâ kanma
Hüsn-i ta 'lîl ile tahsîl-i merâm eylemedir
Herkesin her sözünü 'ayn-ı hakîkat sanma
Kıta/1-s.27

Kullanılan Aruz Kalıpları	Kullanım Adedi	Nazım Biçimleri
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün	5	3 Gazel, 1Hasbihal, 1 Tarih
Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	12	1 Münacat, 4 Gazel, 1Nazire, 1Tahmis, 1Şarkı, 1Kıta, 3 Kaside
Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün	5	1Münacat, 1 Hasbihal, 2 Müfred, 1Kaside
Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün	3	1Tevhid, 1 Nazire, 1Kitabe
Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün	5	1 Terkib-i bend, 1 Şarki 3 Müfred
Mefûlü/Fâilâtü/Mefâîlü/Fâilün	2	1 Gazel, 1Nazire
Mefâîlün/Mefâîlün/Feûlün	2	2 Kıta
Feilâtün/Feilâtün/Feilün	7	7 Müfred
Feilâtün/Mefâilün/Feilün	3	3 Müfred

Yukarıda oluşturulan tabloya göre, en sık kullanılan Feilâtün/Feilâtün/ Feilâtün/Feilün veznidir. 1 Münacat ve 2 tarih kıtasının vezni ise sorunludur.

En çok kullanılan kafiye Tam kafiyedir: -ân, -âr, -âb, -âl, -âf, -âd, -âz, -mâ, -dâ, -er, -em -ir, -et, -ül olarak örneklendirmek mümkündür. Yarım kafiye örnekleri -b, -â, -r'dir. Zengin kafiye örnekleri ise -itab, -ekkür, -har -zâlim, -ser gibidir.

Zann etme kesb-i şöhret ü şân etmek isterim
Fikrimce 'adl ü hakkı 'ayân etmek isterim
G.6/1-s.19

Redif olarak kullandığı kelimeler, Ya Rab, yı-garaz, îrâs eyler, lâzım, bana, güzelim, etmek isterim, -ı âleme, benzedirim, -ı sîneden şeklindedir:

Ne bilir kadrini erbâb-ı kemâliñ cühelâ
Feyz-i 'irfânla Edîb çünkü tekemmül lâzım
G.1/5-s.13

3. Mecmû'â-i Eş'âr'da Dil ve Üslup Özellikleri

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Edib Bey'in eseri küçük bir eserdir. Kendisi de şairlik ispatı için bir eser oluşturmadığından bahsetmektedir. Eserde kullanılan dilin anlaşılabilirliği yüksektir, atasözü ve günlük konuşmaya dair ifadeler de bulunmaktadır. Kendisinin gönlünde hiçbir kötü niyetinin olmadığını belirten Edib Bey, Allah'ın herkesin gönlüne göre vereceğinden emindir. Hatta bununla ilgili "Eden bulur, inleyen ölür" atasözüne ya da "Ettiğini bulmak" deyimine uygun olarak, "Elbette kişi ettiğini bulacaktır." demektedir:

Kimseye yokdur benim gönlümde sû'-i niyetim
Herkesin gönlünce ihsân eyler elbette Hudâ
Müfred/7-s.29

Bulur elbette kişi etdigini
Böyledir elsinede darb-ı mesel
Müfred/8-s.29

"Ağlamayan çocuğa meme vermezler" atasözüne uygun olarak "çocuk ağlar, emer" demektedir:

Âsafâ şerm ile tasdikimi tekrâr etdim
Çünkü bir darb-ı mesel var ki çocuk aglar emer
K.3/44-s.45

Daha çok kendi hayatının ve beklentilerinin izleri ile yoğunlaşan beyitler bulunan eserinde, âşıkane söyleyişlere de rastlamak mümkündür:

İltifâtından niçün mehcûr edersin bendeni
İhtiyârım elde mi sevdim seni bî-ihtiyâr
G. 8/4-s.23

Âl-i ruhsÀrın nasıl yagmâya verdi sabrımı
Oldu kârım rûz u şeb ey nev-nihâlim âh u zâr
G.8/5-s.23

Edib Bey şiir konusunda özellikle Batı edebiyatı ve şairlerini değerlendirmeye çalışmış ve Eski edebiyattaki şairlerle kıyaslamalara yönelmiştir. Önceden Rûhî'nin şimdi ise Ziya Paşa'nın söz ustası olduğunu belirtmektedir:

Üstâd-ı sühan Rûhiye derler idi evvel
Meydân okuyan sonra sühandâna Ziyâ'dır
TB. 5/9-s.9

Son Asır Türk Şairleri'nde Edib Bey'in Batı edebiyatı ve şairleri hakkındaki sözleri garip ve acayip olarak nitelendirilmektedir (İnal, 1969: 274). Nef'î ve Fuzûlî'ye olan hayranlığını dile getirirken Batı edebiyatına karşı tepkisi açıktır:

Hugonun sözlerini dinleyemem hem girmez
Gûş-ı takdîrime medh eyleseler de ne kadar
K. 3/17-s.43

Var iken bizde nice nâzım-ı hikmet şâ 'ir
Neye taklîde sezâ olmalı Lamartinler
K.3/18-s.43

Nazm-ı Nef 'îde olan şîveye meftûnum ben
O Firenkâne edâda bu selâset ne gezer
K.3/21-s.43
Anların da görünür sözleri rengîn ammâ
Berk-i zakkûm ile bir mi tutulur gonce-i ter
K.3/22-s.43

Var mı bir şâ 'ir-i efrenc Fuzûlî-âsâ
Reşehât-ı kaleminden dökülür hikmetler
K.3/24-s.43

SONUÇ

Cebbarzâde Edib Bey 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir devlet adamı ve şairdir. Mecmû'â-i Eş'âr onun tek eseridir. Yaşamış olduğu yüzyıl itibarı ile Edib Bey, yenileşme çabaları içinde olan bir düzenin içerisinde bulunmaktadır. Bu dönemde kaleme aldığı eserinin edebî bir kıymeti olmadığını düşünen Edib Bey, yaşadıklarının bir hatırası olarak yazdıklarının kâğıt üzerinde kalmasına gönlünün razı olmadığını söyleyerek eserinin basılmasını arzu ettiğini söylemektedir.

İçindeki nazım biçimleri dikkate alındığında Mecmû'â-i Eş'âr, 19. yüzyılda yazılmış klasik şiirin nazım biçimlerini kullanarak oluşturulmuş küçük bir eserdir. Mecmû'â-i Eş'âr da 11 ve 5 bentten oluşan terkib bend, 1 tevhid, 3 münacat, 1 na't, Emin Hilmi gazeline bir tahmis, 11 gazel, 2 hasbihal, 2 şarkı, 3 kıta, 15 müfred, 1899-1906 yılları arasında yazılmış 3 tarih, 1 kitabe, 4 kaside bulunmaktadır. Terkib-i bend, müşterek gazel ve şarkı yazma isteği bu dönemin bir özelliği olarak bu eserde de bulunmaktadır.

Sonuç olarak, farklı nazım biçimleri bulunan eserde Edib Bey, yaşadığı dönemde kıymetinin bilinmemesinden duyduğu sıkıntıyı dile getirmektedir. Faziletli ve erdem sahibi kimselerin yerine cahil kimselerin üst mertebelere erişmesini, atalarının da yüksek mevkilerde görev yapmış kimseler olmasına rağmen ve hatta kendisinin de verilen görevleri layıkıyla yerine getirmiş olmasına rağmen bir türlü istediği makam ve mevkilere ulaşamamasının üzüntüsünü yaşamaktadır. Klasik edebiyatın önemli şairleri Rûhî, Nef'î ve Fuzûlî'ye olan hayranlığını belirtip Batı edebiyatı ve şairlerini beğenmemesi Edib Bey'in şiir konusundaki görüşünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülkadiroğlu, A., Özkan, F. H. (1994). Yozgat Meşhurları, Ankara: Kariyer Matbaacılık.

Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü, C.I-II, Ankara: İnkılap Yayınevi.

Aksoyak, İ. H. (2017). Müşterek Şiirler Divanı, Ankara: Grafiker.

Aygün, Ö. (2004). "Abdülhalim Memduh", DİA, C.29, s.85-86, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ergün, S. N. (1936). "Edib", Türk Şairleri C.I, İstanbul:Bozkurt Matbası.

Horata, O. (2009). Has Bahçede Hazan Vakti, XVIII. Yüzyıl Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı, Ankara: Akçağ

İnal, M. K. (1969). "Edib", "Son Asır Türk Şairleri" , C.I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Parlatır, İ. (2011). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları.

Sami, Ş. (2010). Kâmus-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Şentürk, A. A., Kartal, A. (2013). Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1988). 19.Asır Türk Edebiyat Tarihi, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Tuğcu, E. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzun, M. (1995). "Emin Hilmi Efendi" DİA, C.11. ss.115-116, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ünver, İ. (1988). "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", DTC Dergisi, C.32, S.1-2, s.131-140.